

SURXONDARYO VILOYATINING JANUBIY XUDUDLARDA TARQALGAN TUPROQLARNING AGROEKOLOGIK XOSSALARI.

Xurramova Sabrina Muzaffar qizi

TerDU Tabiiy fanlar fakulteti Tuproqshunoslik ta`lim yo`nalishi 1-kurs talabasi

Tojiboyeva Dilbar Nuriddin qizi

TerDU Tabiiy fanlar fakulteti Tuproqshunoslik ta`lim yo`nalishi 1-kurs talabasi

Madaminova Madina Ravshan qizi

TerDU Tabiiy fanlar fakulteti Tuproqshunoslik ta`lim yo`nalishi 1-kurs talabasi

Safarova Mohizar Shermuxammadovna

TerDU Tabiiy fanlar fakulteti Tuproqshunoslik ta`lim yo`nalishi 1-kurs talabasi

Annotatsiya: Maqolada tuproq mustaqil tabiiy jins bo'lib, o'ziga xos tuzilishga, tarkib va yana bir qancha xossalarga hamda rivojlanish xususiyatlariga ega. Binobarin, yer yuzining unumdorlik xususiyatiga ega bo'lgan ustki g'ovak holdagi qatlami nazariy jihatlari yoritilgan.

Kalit so'zlar oziq-ovqat mahsulotlari. suv, havo, issiqlik, ammofos va mochevina o'g'itlar, zovurlar qazish, kollektor-drenajlar.

Аннотация: В статье грунт представляет собой самостоятельную природную горную породу со своей структурой, составом и рядом других свойств и особенностей развития. Поэтому уточнены теоретические аспекты плодородного верхнего пористого слоя земной поверхности.

Ключевые слова: продукты питания. вода, воздух, тепло, аммофосные и карбамидные удобрения, рытье канав, коллекторно-дренажный.

Abstract: In the article, the soil is an independent natural rock with its own structure, composition and a number of other properties and features of development. Therefore, the theoretical aspects of the fertile upper porous layer of the earth's surface have been refined.

Key words: Food. water, air, heat, ammophos and urea fertilizers, ditch digging, collector-drainage.

Tuproq qishloq xo'jalik ishlab chiqarishining birdan-bir vosiitasi va har bir mamlakatning bitmas-tuganmas tabiiy boyligi hamda kishilik jamiyati uchun zaruriy oziq-ovqat mahsulotlari va turli xil xom ashyolar yetishtiriladigan asosiy va yagona manbadir.

Tuproq ma'lum sharoitdagi turli tabiiy omillar va tirik organizmlarning birgalikdagi o'zaro ta'siri natijasida yer yuzasidagi har xil tog' jinslarining nurashidan paydo bo'lgan. Tuproq mustaqil tabiiy jins bo'lib, o'ziga xos tuzilishga, tarkib va yana bir qancha xossalarga hamda rivojlanish xususiyatlariga ega. Binobarin, yer yuzining unumdorlik xususiyatiga ega bo'lgan ustki g'ovak holdagi qatlami tuproq deyiladi.

O'rta Osiyo hududi tuproqlarini, ayniqsa cho'l zonasidagi taqir tuproqlarni, prolyuvial yotqiziqlar tarqalgan joylardagi taqir tuproqlarni va cho'l sahro zonasi tuproqlarini tekshirish hamda ularning tarkibi, xossalarni o'rganish va unumdorligini oshirish tadbirlarini o'rganib dehqonchilik yuritish borasida katta yutuqlarga ega bo'lindi.

Unumdorlik, ya'ni tuproqning o'simliklarni suv, oziq moddalar, issiqlik va boshqa zarur hayot sharoitlari bilan ta'minlash qobiliyati tuproqning eng muhim va ajralmas asosiy belgisidir. Shu sababli, tuproq o'zining unumdorlik xususiyati bilan tog' jinsidan farq qiladi.

O'simliklar hayoti uchun zarur oziqa moddalar, suv, havo va issiqlik qay darajada bo'lishiga qarab, unumdorlik turli tuproqlarda turlicha bo'ladi. Masalan, chirindiga boy, donador strukturali tuproqlarda o'simliklarning yaxshi o'sib rivojlanishi uchun zarur bo'lgan sharoit qulayligi tufayli o'simliklarning hosildorligi yaxshi bo'ladi.

O'zbekiston territoriyasidagi tuproqlarni mukammal va har tomonlama chuqur o'rganish, tuproqlardan unumli foydalanish, usullarini amalda joriy etish va tuproq unumdorligini oshirish orqali qishloq xo'jalik ekinlaridan yanada ko'proq hosil olish kabi muammolarni hal etish tuproqshunoslik fani oldida turgan hozirgi kundagi eng muhim vazifalardandir.

Surxondaryo viloyati janubiy mintaqalarida tarqalgan tuproqning oziqa erjimini yaxshilash usullarini izlab topish orqali qishloq xo'jalik ekinlari hosildorligini oshirish uchun tegishli tavsiyalarni ishlab chiqish bilan xarakterlanadi.

Sanoat salohiyati past agrar iqtisodiyotga ixtisoslashgan aholisi nisbatan tez o'sib borayotgan Surxondaryo viloyati tuproqlarning agrokimyoviy xossalarni o'rganish orqali ekinlar hosilini oshirishning samarali yo'llarini izlab topish maqsadida ilk bor har xil turdagi yuqori konsentratsiyali murakkab o'g'itlarning tuproqqa yutilish jarayonini va istiqbolli murakkab polimer o'g'itlarning va unga tenglashtirilgan ammofos va mochevina o'g'itlarining tuproq oziqa rejimiga, g'o'zaning o'sish rivojlanishiga va hosildorligiga ta'sirini aniqlash orqali, eng samarali me'yorlarni belgilash, o'g'itlarni tuproqqa berish me'yorlarini va muddatlari to'g'risida ilmiy jihatdan asoslangan tavsiyalar ishlab chiqichdan iborat.

Hozirgi vaqtda Surxondaryo viloyatining umumiy yer maydoni 2,1 mln. gektarni tashkil etadi. Shundan 331,5 ming gektari sug'oriladigan, 287,7 ming gektari dehqonchilik qilinadigan yerlardir. Viloyatda o'rmon xo'jaligiga qarashli yerlar 277,0 ming gektar bo'lib, 198,5 ming gektari daraxtzor va butazorlardan iborat. 35,3 ming gektar yerni mevali bog'lar tashkil etadi.

Sug'orish suvi tanqis bo'lganligi sababli viloyatda mavjud sug'orish tizimining foydali koeffitsientini oshirish, tejamkorlik hisobiga ko'proq maydonlarni sug'orishga erishishi talab etiladi. Ammo amalda sug'orish ishlari noto'g'ri olib borilganligi, sug'orish tizimlari talab darajasida bo'lmaganligi tufayli yer osti suvlari ko'tarilib tuproqning sho'rlanish holatlari kuzatilmoqda.

Surxondaryo viloyatida sho'rlangan yerlarning umumiy maydoni 128600 gektarni tashkil etadi. Ayniqsa, Muzrobod, Sherobod, Angor, Qiziriq, Bandixon tumanlarida turli darajada sho'rlangan yerlarni uchratish mumkin.

Sho'rlangan yerlar holatini yaxshilash tadbirlarining eng asosiysi - yer osti suvlari sathini pasaytirish, yangi zovurlar qazish, eskilarini tozalash va sho'r yuvish ishlarini olib borishdir.

Surxondaryo zonasi tuproqlari sho'rlanishning asosiy sabablaridan biri, bu zonada yog'ingarchilik kam bo'lib, bug'lanish ko'p bo'lganligi bo'lsa, yer osti sizot suvlarining yer yuzasiga yaqin joylashganligi va suv tarkibidagi tuzlar bug'lanishi sababli tuproqning yuza qismida qolib, tuproq sho'rlanishining ikkinchi sababi hisoblanadi.

Yana eng muhim sabablaridan sug'orish texnikasiga rioya qilmasdan, shudgorlarni ko'llatib sug'orish, yer yuzasining bir tekisda shudgorlanmaganligi, ya'ni past-baland xolicha tekislanmasdan shudgorlanib, suvning sho'ri tuproq yuzasida qolib ketishi, yerni obi-tobiga keltirmasdan sug'orish ham tuproqning sho'rlanishga olib keladi.

Shamol va suv eroziyasi ham tuproqning sho'rlanishga olib kelishi mumkin. Chunki shamol ta'sirida sho'rlangan tuproqlar bir joydan ikkinchi joyga ko'chishi oqibatida tuproqning sho'rlanishiga olib keladi. Bu kabi sho'rlanishning oldini olish uchun ixotazorlar tashkil qilish kerak. Relief sharoitlari murakkab bo'lgan dalalarda sug'orishni to'g'ri tashkil qilish, suvdan tejamli foydalanish imkonini bersa, ikkinchi tomondan tuproq yuvilishini oldi olinadi. Tuproq sho'rlanishining yana bir sababi shudgorlarga og'ir texnikalarning ko'p kiritilishi, tuproq obitobiga kelmasdan shudgorlash, tuproq g'ovak qatlamining zichlanishiga olib keladi va buning natijasida tuproqning mexanik tarkibi og'irlashib, qatlamlarning zichlanishi yuzaga keladi va sho'r suvlar 3 m dan ham chuqur bo'lganda tuproq yuzasiga ko'tariladi va tuproqning sho'rlanishiga sabab bo'ladi.

Bir yilda ekin maydonlarining ko'p martalab sug'orilishi, tuproq tarkibida har xil tuzlarning to'planib borishiga va natijada tuproqning yana qayta sho'rlanishiga olib keladi. Sho'rlangan tuproqlar juda ko'p muammolarni keltirib chiqarmoqda. Bajarilgan ilmiy tadqiqot ishlar yuzasidan quyidagi xulosalar chiqarildi:

Birinchidan, tuproqlarning dehqonchilik muammosidan chiqib ketishiga va ekin ekish uchun yaroqsiz holga kelib qolishi;

Ikkinchidan, faqatgina galofit o'simliklar o'sib, boshqa o'simlik ekishning iloji bo'lmaganligiga;

Uchinchidan, ekilgan ekinlarning juda kamchilik qismi o'sib chiqib, shunda ham hosil bermasligi, hosildorlikning pasayib ketishi va bundan tashqari sho'rlangan yerlarda faqatgina sho'rga chidamli ekinlar ekishga olib kelmoqda;

To'rtinchidan, sho'rlangan yerlarni tiklash, ya'ni rekultivatsiya qilish juda katta mablag'larni talab qiladi. Ya'ni, sho'rlangan yerlarga kollektor-drenajlar o'tkazish, zovurlar qazish va eskilarini tozalashning o'zi bo'lmaydi. Buning uchun bir necha o'nlab texnikalar oylab ishlashi, yoqilg'ining ko'p sarflanishi nosoz texnikalarni ishga jalb qilishdan oldin ularni sozlash ham juda ko'p mablag'ni talab qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Kimberg N. V. Pochvy pustyynnoy zony Uzbekistana, Tashkent, 1974 g.
2. Tojiev U., Namozov X., Nasretidinov Sh., Umarov K. O'zbekiston tuproqlari, Tashkent, 2004 g.
3. Методика полевых и вегетационных опытов с хлопчатником, Ташкент, СоюзНИХИ, 1977 г.
4. Dala tajribasiuslubiyoti, Toshkent, O'zPITI, 2007 y.
5. Методы агрохимических и агрофизических анализов почв и растений, Ташкент, СоюзНИХИ, 1977 г.

